

15. RODINA

Rodina je základní společenskou jednotkou. Z hlediska příslušníků rodiny je rodina malou společenskou skupinou. **Předpokládá** se u ní:

- stálost a intimita vzájemného prostředí
- každodenní styk tváří v tvář
- silná citová pouta
- společná domácnost
- vzájemná úcta a láska
- soudružnost

Znaky rodiny:

- je to schvalovaná forma partnerského soužití
- členové rodiny jsou spojeni pevnými příbuzenskými svazky
- rodina žije pod jednou střechou, v jedné domácnosti
- všichni členové se podílejí na plnění rodinných úkolů, navzájem si pomáhají a řádně se starají o výživu a výchovu dětí (rodiče)

Vývoj rodiny:

- s vývojem společnosti se mění i charakter rodiny, její uspořádání a poslání
- v historii docházelo k přeměně rodinných svazků od širokých rodinných klanů s volnými partnerskými svazky přes matriarchát (vedoucí roli v rodině má žena - matka) k patriarchátu (vedoucí roli má muž – otec) ke vzniku monogamní rodiny (rovnoprávné postavení muže a ženy)

Funkce rodiny:

- Ekonomická (hospodářská) – týká se celkového materiálního zabezpečení rodiny (výživa, oblečení, kultura, sport, atd.).
- Výchovná – zabezpečuje základní péči o děti a jejich výchovu. Tato funkce je nařízená zákonem a rodiče zodpovídají za děti do 18 let.
- Emocionální a ochranná – i když není nařízena zákonem, je pro děti velmi důležitá. Ne všechny rodiny jí dokážou zabezpečit.

Typy rodin (dle fungování)

- 1) Rodina HARMONICKÁ = rodina dobře fungující, splňuje společenské chování, uspokojuje potřeby svých členů a dobře plní své funkce.
- 2) Rodina KONSOLIDOVANÁ (bezproblémová) = rodina žije navenek uspořádaným životem, vzájemné vztahy však nepřináší jejím členům úplnou spokojenost, plnění některých funkcí je oslabováno, k vážným poruchám však nedochází.
- 3) Rodina DISFUNKČNÍ (nefungující) = rodina neplní svůj účel.

Poruchy funkce rodiny:

Porucha biologicko-reprodukční funkce – neplodnost neboli nemožnost zplodit potomky;

Poruchy ekonomicko-zabezpečovací funkce – rodina není schopna dále efektivně fungovat, hospodařit a nezajišťuje sociální potřeby svých členů;

příčiny: rozvod, krádež nebo jiná ztráta majetku, vážná nemoc nebo úmrtí v rodině, ztráta zaměstnání nebo neschopnost vyjít s penězi;

Poruchy ochranné funkce rodiny

domácí násilí, sexuální zneužívání dětí, alkoholismus;

Poruchy socializačně výchovné funkce – nesprávné výchovné postoje rodičů

zavrhování dítěte, lhostejnost k němu, zanedbávající výchova nebo naopak výchova rozmazlující, hyperprotektivní, s přepjatou snahou o dokonalost dítěte, protekční apod.;

Poruchy emocionální funkce – negativně ovlivňuje vývoj dítěte.

Rodina - rozšiřující učivo pro nadané

Jaké jsou jiné formy rodin?

Základní („jádrovou“) rodinu tvoří zpravidla dvojice rodičů a jejich děti, zatímco rozšířená rodina zahrnuje i další příbuzné (prarodiče, tety, strýce, bratrance atd.) Vedle **monogamního** či párového uspořádání rodiny může být i rodina **polygamní** (obvykle patriarchální), polyandrická (obvykle matriarchální), případně neúplná rodina s jedním rodičem.

Rodina není právně definovaná. Proč?

Český právní řád rodinu nebo její členy obecně neurčuje. Přitom ještě všeobecný zákoník občanský, platný v až do roku 1950, tak činil a za rodinu bral rodiče se všemi jejich potomky. Občanský zákoník platný až do roku 2014 se o rodině zmiňoval pouze letmo a neurčitě při vypořádání společného jmění manželů¹ Také zvláštní **zákon o rodině** také žádnou definici neobsahoval, ale o jejím vzniku pojednával pouze v souvislosti s uzavřením manželství. Nový občanský zákoník od roku 2014 pouze zavádí samostatný pojem rodinný závod. V jiných evropských zemích je však situace jasnější, a to nejen v těch, kde existuje stejnopohlavní manželství. Například anglický Zákon o registrovaném partnerství z roku 2004 mluví výslovně o „dětech rodiny“ (children of the family) a upřesňuje, že se jedná buď o dítě obou rodičů nebo jakékoli jiné dítě [...], které oba vychovávají jako dítě rodiny.

Co si myslí o rodině významní myslitelé?

Teorie socializace

Teorie socializace podle Sigmunda **Freuda** chápe rodinu jako vztahovou síť, na jejímž podkladu dochází uvádění dítěte do společnosti. Děvče má vztah k matce. Chlapec také, ale zároveň musí uznat autoritu otce. Děvčata i chlapci si v rodině osvojují základní třídicí schémata dominance a podřízenosti.

Funkcionalismus

Talcott **Parsons** studoval rodinu jako ústřední a nezastupitelnou společenskou instituci, jejímž cílem je biologická reprodukce (plození dětí) a kulturní reprodukce společnosti (přenos sociálních rolí, hodnot a norem). Instrumentální priorita je výsadou otce (a syna), který integruje rodinu do společnosti svou činností mimo ni, ve veřejné sféře. Expresivní priorita je pak výsadou matky (a dcery), jejíž úkolem je zajišťovat citové klima rodiny. Toto rozdělení je dosud možné dohledat v mnoha „učebnicích“ o rodině.

Konfliktualistické pojetí

Podle Jacquese **Donzelota** už není moderní rodina oproti rodině tradiční výchozím bodem vztahů prorůstajících do společnosti, ale prostorem státního dohledu a kontroly. Rodina je pod státním dohledem; prostřednictvím výchovy a vzdělávání dětí, speciálních pomáhajících profesí a vědních orgánů se mají rodiny žádoucím způsobem formovat.

Marxistické pojetí

Friedrich **Engels** na rozdíl od funkcionalistů nevidí podíl rodiny v socializačním procesu jako pozitivní. Rodina tak slouží k reprodukci kultury, což zabraňuje tomu, aby lidé viděli svět takový jaký je. Louis Althusser, definoval rodinu jako jednu ze složek tzv. ideologického aparátu státu. Stát nemusí kontrolovat společnost pomocí násilí, ale pomocí socializačního procesu na kterém se významně podílí rodina.

Pozdně moderní rodina

Pozdně moderní společnost bývá charakterizovaná oslabením legitimizační funkce obecně sdílených zvyků a tradic, náboženství nebo jednotného vědeckého paradigmatu. Rodina je jednou z mála

institucí, které si stále tuto funkci více či méně uchovává. Předpokládá se, že mnoho lidí řadí rodinu a lásku do pozice, kterou dříve zaujímal bůh. Rodina je vzývána jako základ společnosti a bezpečný přístav. V období *první modernity* (cca do 60. let 20. století) představovala **tzv. normální rodina** – sestávající z dospělého páru a jeho biologických dětí, včetně celoživotního závazku stvrzeného manželstvím – většinový model rodinného soužití. I v té době existovaly jiné životní styly a modely, avšak nepředstavovaly legitimní alternativu a byly považovány za anomálie vyplývající z nešťastných okolností nebo vnějších omezení. V období *druhé modernity* se už lidé nevdávají a nežení primárně pro reprodukci majetku nebo sociálního postavení, ale **hledají alespoň zpočátku radost a citové uspokojení**. K výše popsanému rodinnému modelu se přidružují další modely rodinného uspořádání, tentokrát už bez stigma anomálie či deviace. **Zygmunt Bauman popisuje vztahové sítě, v nichž lidé vyhledávají stále nové známosti, pokud jim dosavadní přestávají přinášet radostné prožitky. Závazků se člověk v době tzv. tekuté modernity obává.**

Feministické teorie

Nancy **Chodorowová** přišla s alternativní interpretací Freudovy teorie: **Ne vývoj děvčete, nýbrž chlapce je komplikovanější, a to proto, že si osvojuje mužství jako ne-ženství**. Že se výchově dětí věnují především ženy.. Identita ženy je pak založená na pokračující identifikaci s matkou, zatímco identita muže na vymezení se vůči matce a ženskosti. Judith **Staceyová** popsala rozpor mezi mytizující rétorikou rodinných hodnot a každodenním jednáním. Podle autorky je rodina spíše než stabilní a základní entitou - rozmanitou paletou konkrétních rodinných konstelací tvořených konkrétními aktéry.

Co to je tradiční rodina?

Pro období před průmyslovou revolucí se sice hovoří o rodině, ale do značné míry se jedná o umělý a nepříliš vhodný pojem. V písemných pramenech je mnohem častější a **důležitější výraz domácnost** (dům, hospodářství), který zahrnuje jak pokrevně příbuzné členy rodiny, tak i podruhy, čeledi a další jedince v domě. Důležitá pro definici této jednotky není pokrevní příbuznost, ale společné hospodaření a stolování (jídlo u jednoho stolu). Vztah hospodáře k čeledi a podruhům je do značné míry stejný, jakým je vázán ke svým pokrevním příbuzným.

Z hlediska historické demografie se za hlavní rozdíly mezi rodinou tradiční a moderní považuje míra porodnosti a mortality. Tento rozdíl bývá považován za kardinální, protože jako jediný dokáže vypovídat i o morálních normách, náboženských představách (respektive jejich absenci), postoji k životu a představách o určitém životním standardu.

Pro tradiční rodinu je typické, že mnohem více než moderní rodina sloužila jako ekonomická jednotka dovolující jednotlivým členům přežít a v příznivém případě jako např. u prvorozených synů, také osobně prosperovat.

Člen rodiny?

Předkové

- otec
- matka
- prarodiče (**babička a dědeček**) – rodiče rodičů,
- **děda, dědeček** – otcův a matčin otec, též **děd** (knižní), **dědek** (expresivní),
- **babička** – otcova a matčina matka, též **babka, bába** (zastaralé),
- **stařeček** – matčin otec, dnes běžně **děda**
- **stařenka** – matčina matka, též **starucha**, dnes běžně **babička**
- **pra-** předpona: **pravnuček** – syn vnučka nebo vnučky, **praprastrýc** – pradědův bratr. V minulosti se běžně užívala i pro vzdálenější příbuzné, např. **pratchán, praděd, prapraděd, předděd, nadděd**

Sourozenci

- **sourozenec** – bratr nebo sestra,
- **bratr** – mužský sourozenec, též **brácha** (domácké), **brat** (zastaralé),
- **sestra** – ženský sourozenec, též **ségra** (domácké).

Potomci

- **dítě** – syn nebo dcera, potomek v první generaci,
- **syn** – mužský potomek,
- **prvenec** – první syn, následník,
- **dcera** – ženský potomek,
- **vnouče** – synovo nebo dceřino dítě,
- **vnuk** – synův nebo dceřin syn,
- **vnučka** – synova nebo dceřina dcera.

Strýcové a tety

- **strýc** – otcův bratr,
- **stryna** – žena otcova bratra, dnes **teta**,
- **ujec** – matčin bratr, dnes **strýc**,
- **ujčina** – žena matčina bratra, dnes **teta**,
- **teta** – otcova sestra, matčina sestra,
- **tetec** – muž otcovy sestry, dnes **strýc**,
- **posel** – muž matčiny sestry, dnes **strýc**.

Bratraci, sestřenice

- **strýčenec** – syn otcova bratra, též **bratran**, **bratřec**, **bratřenec**, dnes **bratranec**,
- **strýčena** – dcera otcova bratra, též **strýčnice**, **bratrana**, dnes **sestřenice**,
- **ujčen** – syn matčina bratra, též **ujčenec**, dnes **bratranec**,
- **ujčena** – dcera matčina bratra, též **ujčnice**, dnes **sestřenice**,
- **tetěvec** – syn otcovy nebo matčiny sestry, též **tetčic**, **tetěvec**, **sestrovce**, dnes **bratranec**,
- **tetěnice** – dcera otcovy nebo matčiny sestry, též **tetěna**, dnes **sestřenice**,
- **vlastník**, **vlastně**, **stříník** – syn otcova či matčina bratrance nebo sestřenice, dnes **bratranec z druhého kolene**,
- **vlastnice**, **vlastně**, **střínice** – dcera otcova či matčina bratrance nebo sestřenice, dnes **sestřenice z druhého kolene**,
- pro vzdálenější bratrance stejné generace je možno užit opisná označení, např. **druhý bratranec**, **bratranec druhého stupně**

Synovci, neteře

- **synovec** – bratrův syn, též **bratrovec**,
- **synovkyně** – bratrova dcera, dnes **neteř**,
- **sestřenec** – sestřin syn, též **potet**, dnes **synovec**,
- **neteř** – sestřina dcera, též **neť**,
- pro vzdálenější bratrance starší nebo mladší generace se též užívá opisné označení, např. **druhý (třetí) bratranec**, **bratranec druhého (třetího) stupně**,

Dále seznam příbuzných na základě **sňatků** (21 ... švagr, zeť...), příbuzní na základě **křtu** (4 ... kmotra, kmotr...), **nevlastní** příbuzní (9 ... otčím, macecha, levoboček ...), **chybějící** příbuzní (9 ... sirota, vdova...)